

РЕЦЕНЗИЯ

На дисертационен труд на тема: „Институции и институционална промяна на трудовия пазар в България след 1990г.”

Автор - Диян Динев Димитров

За присъждане на образователна и научна степен „доктор” по научна специалност 05.11.01 Социология, от професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата.”

Рецензент – доц. д-р Апостол Атанасов Апостолов

1. Обща информация за дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд се състои от въведение, три глави, заключение, списък с цитираната литература и източници, приложения. Общият обем е 232 страници, от които 190 страници е основният текст, който съдържа 281 пояснителни бележки под линия, 4 фигури и 27 таблици. Цитираната литература включва 181 заглавия, от които 97 на кирилица и 84 на латиница. Включени са 7 приложения.

Дисертационният труд е резултат от продължителен период на проучвателна и изследователска дейност, която институционално е организирана под формата на самостоятелна докторантура, стартирала на 22.07.2009 г. със заповед РД-15-06/22.07.2009г. на Директора на Института по социология и решение на НС на ИС - протокол 7/16.07.2009г. От 01.07.2012 г. със заповед РД 09-1063/16.07.2012 г. на Директора на ИИОЗ и Решение на НС на ИИОЗ, протокол 13 от 10.07.2012 г. Диян Димитров е отчислен с право на защита.

Избраната тема съдържа изключително важни и актуални проблеми на прехода, изискващи както теоретичен анализ, така и оценка на конкретните тенденции на осъществяване на промените в институциите на пазара на труда. Те играят определяща роля при формиране на модела на трудовите отношения и механизмите на социално партньорства между труда и капитала. От своя страна установените трудови отношения очертават рамката в която се развиват редица социални и икономически процеси, от които зависи насоката на развитие на цялото общество.

Във въведението тезата, целта, задачите, предмета и обекта на дисертационния труд са дефинирани ясно, точно в добре изразена логическа последователност. Целта на

дисертационния труд е на основата на задълбочения анализ на осъществилите се промени в структурата и начина на функциониране на институциите на трудовия пазар да се потърсят нови алтернативи за тяхното развитие и усъвършенстване.

Структура на съдържанието на дисертационния труд се отличават с логична последователност на теоретичните анализи, кратки и точни заглавия, адекватни на целта, предмета и изследователската теза, която се развива в съответните параграфи.

2. Съдържателен анализ на дисертационния труд и неговите научни постижения.

Основен акцент на първа глава от дисертацията е полемиката по съдържателния анализ на понятието институция. Тя е свидетелство за задълбочена информираност по основната тема на изследването. Сравнителният анализ позволява на автора да разработи точни и съдържателни работни определения, които в последствие се залагат като основа на теоретичния модел на емпиричното изследване. Логично е направена връзката и прехода от общото понятие институция, през неговата конкретизация като икономическа институция, за да се стигне до конкретния предмет на изследване – институциите на пазара на труда.

Доста систематизирано и в същото време обхатно е описанието на институционалните характеристики. Това е съществена предпоставка за анализа на процесите по установяване и развитие на институциите на пазара на труда в страната. В този аспект е важно да се подчертае инерционността на институционалните норми и култура, което е предпоставка за застъпване на институционалните модели – старият и новият, който трябва да го замени. Направен е коментар и критичен анализ на широк набор от теории и възгледи, класификации. Поставени са значими проблеми на социалната промяна, по които са дадени собствени интерпретации и заключения. Например, интересна е позицията, която отрича противопоставянето на пазарна на непазарна икономика и нейното заместване с идеята за търсене на спецификата в съществуващите форми на функциониране на пазара. Разработени и обосновани са редица нови идеи и възгледи, а също така и хипотези, част от които са заложили в основата на методиката на емпиричното изследване. Интерес представляват тезата за съдържанието на институционалната рамка на пазара на труда, и разработеният на тази основа модел на институционалната среда. По този начин трудовият пазар се извежда извън схемата търсене и предлагане, като се подчертава широкият му социален и културен контекст. Основавайки се на тази идея, авторът акцентира на някои по-слабо изследвани в контекста на пазара на труда институции, като образователната система,

регионалните общности и политики, специфичните проявения на социалната отговорност на бизнес организациите и др.п. «социални конструкти».

Във втора глава е направен задълбочен анализ на процесите на институционализация на трудовия пазар в България. Авторът възприема правилната позиция да търси принципните, стратегическите аспекти на осъществяващите се промени в недостатъчно изследваните елементи от институционалната рамка на трудовия пазар. Изборът му е насочен към образователната, здравната и съдебна системи. Направената ретроспекция на извършените промени разкрива редица противоречия и грешки, които се отразяват на съвременното институционално състояние на българския трудов пазар и дават основание на автора да твърди за наличие на «системна криза на институционалната конструкция на самото общество». Сред факторите за деинституционализация на трудовия пазар авторът извежда задълбочаващото се социално неравенство, намаляващата реална образованост на завършващите средно и висше образование, некачественото здравеопазване, негативните демографски процеси.

Апробацията на теоретичните постановки и хипотези се основава на значителен обем от документи, които са един от основните източници на информация за процесите на институционална промяна след 1989г. Освен документалния анализ, са проведени серия от емпирични изследвания, които имат за обект трудовия пазар на гр. Варна. С тяхна помощ е направен опит да се компенсира липсата на методологическа и методична последователност при събирането, обработването и представянето на статистическата информация.

Разработената методика отговаря на изискванията за провеждане на емпирични изследвания, инструментариумът и организацията на изследователския процес са тествани и усъвършенствани в три последователни теренни изследвания. В рамките на емпиричното изследване е експериментирано паралелно прилагане на двата метода – на стохастични и квотни извадки за пълнолетното население на гр. Варна и на практика се доказва тяхната взаимозаменяемост.

Съпоставянето на емпиричните факти доказва хипотезата за деинституционализация на трудовия пазар, характеризиращ се с неефикасна подкрепа за дребния и среден бизнес, нарастващата несигурност на заетостта, намаляващото доверие в институциите и психологическите нагласи на негативизъм по отношение на бъдещето и др. под.

Трудно е в ограничените рамки на една рецензия да се посочат всички постижения на дисертационния труд. По-подробно те могат да се открият в Автореферата, който много точно и синтезирано посочва основните елементи и констатации на дисертацията.

Научните притоси на автора могат да се групират по следния начин:

- Направен е задълбочен и достатъчно обхванат обзор на литературните източници по основните категории на изследването – институции, институции на трудовия пазар и др., извеждане на логическите противоречия в различните определения и разработване на работни дефиниции. Вече посочихме цифровите измерения на посоченото твърдение - 281 пояснителни бележки под линия, 181 заглавия, от които 97 на кирилица и 84 на латиница.
- Систематизирани и детайлно са описани основните институционални характеристики, което в последствие дава възможност за тяхната операционализация и превръщане в показатели, по които е направен анализ на процесите по установяване и развитие на институциите на пазара на труда в страната.
- Приносен характер има логически обосновамата позиция на автора, която отрича противопоставянето на пазарна на непазарна икономика и нейното заместване с идеята за търсене на спецификата в съществуващите форми на функциониране на пазара. Към това може да се добави и оригиналното развитие на идеята за политическите и идеологически аспекти при конструиране на институциите на трудовия пазар.
- Дадена е аргументирана дефиниция на основното противоречие на институционалната промяна, което се извежда от „човешкото съдържание” на самите институции. Все в този дух са посочени и дефинирани съществени и остри противоречия в развитието на институционалната среда.
- Разработена е и тествана няколкократно методика и инструментариум за изследване на отражението на институционалните промени в оценките и нагласите за трудово поведение на населението /в зависимост от демографски и социални категории/. Това е съществен принос в изследването на регионални проблеми и специфични характеристики на трудовия пазар в различни селищни общности.
- В дисертацията е представена част от резултатите от емпиричните изследвания на автора по темата за институциите на трудовия пазар, в техния широк

социален контекст. Създадена е достатъчна по обхват и представителност емпирична основа за панелни изследвания с помощта на които да се установят „по-дълги” тенденции и закономерности в процесите на развитие на трудовия пазар.

3. Критични бележки.

Предмет на дисертационния труд са проблеми, които имат изключително сложно и комплексно съдържание. Това винаги дава основание за критични бележки по структурата, съдържанието, обхвата, използваните подходи и др.п. Представената тема е толкова многоаспектна, че дава възможности за различни варианти на поставяне и решаване на проблемите на институционалните промени на трудовия пазар. Авторът е избрал една от тези възможности и достатъчно добре е защитил своята теза.

Редица постановки в дисертационния труд се нуждаят от по-подробен анализ и аргументация, подкрепена с повече факти. На места е необходимо по-ясна позиция по изследователските тези, както и редакция на по-дълги и тромави изрази.

Тези и някои други пропуски не могат да бъдат основание за отричане на съществения принос на автора в изследването на този сложен и изключително актуален проблем на нашето съвремие. Всяко усилие в тази посока се нуждае от насърчаване и подкрепа.

4. Лични впечатления за автора.

Професионалните ни отношения с автора датират още преди да започнат промените в българското общество. Още в началото на нашето сътрудничество Диян Димитров се открие като ерудирана и творческа личност. Практическият му опит като професионалната му синдикална дейност, съчетан с добрата теоретична и методическа подготовка му позволи да се включва ефективно в регионалните социологически изследвания. Това ни даде основание да го поканим за участие в конкурса за асистент по Икономическа социология в Икономическия университет в гр. Варна. Спечелването на конкурса и назначаването му като асистент откри нова насока на нашето сътрудничество. През тези години Диян Димитров изгради солидна теоретична основа на своята дейност като преподавател. Води курсове от лекции и упражнения по Икономическа социология, Управление на трудовите отношения, Социология на масовите комуникации, Межкултурни различия, Кариерно развитие и Sociology, Economic Sociology, Sociology of Management за чуждестранни студенти в ИУ-Варна и

Техническият университет във Варна. Всяка година неговата аудитория е в диапазона от 500 до 1200 студенти.

Участва в редица проекти и специализации, като по-специално внимание в аспекта на темата на обсъжданата дисертация е специализацията по професиология и професионално консултиране в Университета в Манхайм, Германия. Това е проект продължил почти 8 години, като сътрудничество между екип от Икономически университет и Федералната служба по труда, в който Диян Димитров участва активно и продуктивно. Изграждането му като висококвалифициран изследовател и преподавател формира твърде високостепенни критерии за самооценка, което в определени аспекти е положително качество, но в случая забави представянето на дисертационния труд за защита.

5. Заключение.

Представеният дисертационен труд и автореферат, който точно и адекватно отразява неговото съдържание, констатациите в направената рецензия, конкретните впечатления за възможностите на докторанта, както и за етапите през които премина изследователската дейност на автора ми дават основанието убедено да предложа на научното жури да присъди на Диян Динев Димитров образователна и научна степен „доктор” по научна специалност 05.11.01 Социология, от професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата.”

Основните мотиви за това предложение се съдържат в следните качества на дисертационния труд:

- Избор на актуална тема с възможности за участие в сложна теоретична дискусия и широко поле за изследователска дейност.
- Сериозна научна осведоменост по темата и направлението на дисертационния труд.
- Съществени приноси под формата на формулирани проблеми и хипотези, изследователски методики, емпирична база от данни за прогнози и обобщения по насоките на развитие на институционалните промени в трудовия пазар на България.

25 август 2013 г.

Рецензент:

Доц. Д-р. Апостол Апостолов.